

Шевченко Л.О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

СЕМІОТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ІСПАНСЬКОМУ ПОСТМОДЕРНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

XX століття після двох світових війн, голокосту, тоталітарних режимів, вивільнення атомної енергії та екологічних катастроф вже не могло розвиватися за гуманістичними законами попередніх століть. Мистецтво, що першим зреагувало на зміни в суспільстві, стало втіленням нової художньої свідомості, для якої світ сприймався як хаос, де були відсутні причинно-наслідкові зв'язки, ціннісні орієнтири та ієрархічно упорядковані фрагменти реальності [1, с. 23]. Звичайно і мовні індивідуальності іспанських поетів другої половини XX століття, їхні лінгвальні картини світу оформлюються під впливом суспільно-політичних та культурно-історичних чинників, традицій поетичного мовлення, що існували на той час, індивідуально-психологічних особливостей та ідейно-художнього спрямування особистості митців. Ці чинники накладають виразний відбиток на зміст і на мовну форму іспанських постмодерних поетичних текстів.

Проблема формування мовної особистості поетів Іспанії має важливе значення, оскільки розкриває закономірності функціонування мови в людині й, відповідно, поетичної структури – витвору творчості поета як конкретної людської особистості. Поет розглядає життєвий простір як необмежену реальність, де жодні кордони, політичні, економічні чи культурні перешкоди не мають значення, де люди живуть у світі, що виступає для них абстрактним поняттям, вимірюючи час власними діями. Т.А. Єщенко визначає поетів другої половини XX століття як покоління, що утворило справжній маргінальний дискурс, тобто відсторонення від усього, пов'язаного з офіціозом; покоління постепохи – постмодерну, що є в своїй сумі апокаліптичним; перше покоління нової епохи, для якого характерні такі творчі принципи [2, с. 36]: свобода творчості й особистості; здебільшого не віддзеркалення, а вербальне створення духовно-інтенційної реальності, в якій «світ постає як текст»; повернення до найпервісніших елементів міфологічної свідомості; семантична прихованість, герметичність, що розрахована на дух співтворчості митця та реципієнта-читача; аполітичність.

Поети сучасної Іспанії виступають проти того, щоб мистецтво ідентифікувалося за усталеними кліше або традиційними поетизмами.

Вони досягають такого естетичного ефекту шляхом карколомних асоціацій, що відтворюють хаос, спонтанність сучасного життя, сповненого несумісностей. Іспанська поезія пориває з традиційною лірикою і традиційним уявленням про поетичний текст як про зосереджений на собі й самодостатній мистецький факт, віддаючи перевагу процесоцентричній альтернативній поезії, що кидає виклик передбачуваній «природності», референційності, суб'єктивності, текстуальному значенню поетичного твору як жанру. Вона характеризується вільною інтерпретацією відомих сюжетів, змішаним лексичним складом, нетрадиційним пунктуаційним оформленням, розірваними реченнями та словами, постійним поверненням до окремих фраз через повтори і нагадування. Поетика другої половини ХХ століття стирає відмінність між жанрами, передбачає уведення цитат, уривків і понять з історії, філософії, математики, політики, мистецтва, музики й інших дисциплін у поетичний текст. Іспанський поет висуває на перший план той факт, що іспанський поетичний текст, як і сам поет, вплетений ідеологією, жанрами та поетами у мережу зв'язків з іншими текстами. Все це зумовлено процесами демократизації, які переживає поетичне мовлення, наповнене елементами розмовного стилю та спрощеною синтаксичною побудовою речень.

Прикметною рисою поетичної творчості Іспанії є вільний вірш, який залучає усю сукупність різних видів версифікації, рішуче пориває з правилами традиційних систем віршування, які виявляються у відсутності певного розміру, неупорядкованих паузах, частковій або повній відсутності рими. Ще одним цікавим феноменом є іспанські поетичні тексти «про ніщо», які виступають репрезентацією професійної гри поетів, що вражає своєю фрагментарністю, відсутністю логіки та єдності структури. Представники іспанської поезії вдаються до корінних мовно-естетичних змін, їхній образний слововжиток має широкий спектр від яскраво вираженого ліричного початку до пародійно-гротескних стильових варіацій, семантичного і графічного експериментів з усталеними поетизмами іспанського віршованого мовлення.

Сучасний етап розвитку іспанської поезії характеризується низкою мовних і семіотичних процесів, які вимагають особливого вивчення. Нове мистецтво ХХ століття потребує нового підходу до породження, сприйняття і декодування поетичного тексту: воно орієнтує читача на поетичну гру з автором. Взагалі ігрова ситуація в іспанській поезії явище не нове, однак в епоху постмодернізму вона знаходить безпосереднє вираження у тому, що поетичне повідомлення передається від «Я» до «Я», коли людина звертається до самої себе, щоб з'ясувати свій внутрішній стан або власне місце у Всесвіті. Ця ситуація співзвучна з домінантним

принципом егоцентризму в семіотичній теорії та поглядом на поетичний текст як на певну саморефлексію поета-мовця, самоосмислення в термінах Іншого, комунікації з Іншим [3, с. 43]. Друге «Я» у тексті функціонально прирівнюється до третьої особи, і текст одержує композиційний розвиток по лінії «Я – Інший». Така можливість розмежування світів була окреслена М.М. Бахтіним у концепції корелятивних образних категорій «Я – Інший» і Ю.М. Лотманом у концепції автокомунікації «Я – Я», а з середини 70-х років ХХ століття знаходить підтвердження у сучасній теорії мови, яка вимагає описувати мовлення не «взагалі», а з точки зору або її адресанта, або самого повідомлення, незалежно від адресанта і адресата, або від адресата мовлення.

У каналі «Я – Я» відбувається якісна трансформація інформації, що призводить до перебудови власного «Я» поета. Передаючи повідомлення самому собі, він внутрішньо перебудовує свою сутність, оскільки сутність особистості можна трактувати як індивідуальний соціально значущий код, який змінюється у процесі такого комунікативного акту: «Я» піддається «відчуженню», відбувається поступове «входження» в «Іншого», при якому «Я» уявляє себе «Іншим» й інсценує «діалог». Передача повідомлення по каналу «Я – Я» не носить іманентного характеру, оскільки обумовлена вторгненням ззовні додаткових кодів, зовнішніх поштовхів і ритму, що зрушують контекстну ситуацію й стимулюють внутрішній монолог. Ми спостерігаємо різноманітні системи ритмічних рядів, які виступають зовнішніми кодами та будуються за ясно вираженими синтагматичними принципами, інколи позбавленими власного семантичного значення.

На рівні поетичного тексту відбувається зштовхування і взаємодія двох різнорідних початків: повідомлення семантичною мовою і вторгнення синтагматичного додаткового коду. Тому механізм передачі інформації по каналу «Я – Я» можна представити у такий спосіб: уводиться повідомлення природною мовою, потім уводиться додатковий код, який репрезентований суто формальною, синтагматично побудованою організацією, що повністю звільнена від семантичних значень або прагне до такого звільнення. Між первісним повідомленням і вторинним кодом виникає напруження, під впливом якого з'являється тенденція декодувати семантичні елементи тексту у структурі цієї додаткової синтагматичної конструкції, що набувають нових значень. Окрім того, синтагматичні конструкції сприяють виникненню асоціацій: текст у каналі «Я – Я» має тенденцію накопичувати індивідуальні значення, організовує асоціації, що містяться у свідомості поета, і перебудовує ту особистість, яка включена у процес передання інформації по каналу «Я – Я».

Таким чином, іспанський постмодерний поетичний текст несе декілька значень: первинне – загальнономовне; вторинне, що виникає за рахунок синтагматичної переорганізації поетичного тексту; і третього рівня, що з’являється за рахунок позатекстових асоціацій – від найбільш загальних до суто особистих. Відбувається зростання інформації, її трансформація шляхом введення нових кодів, що «оголюють» глибини людської підсвідомості й змінюють саму особистість.

Список використаних джерел:

1. Гассан І. Чим є модернізм і чим він стане? Літературний і культурний аспекти // Амер. літ-ра після сер. 20 ст.: Матер. міжнар. конф-ції, Київ, 25-27 травня 1999 року. – К.: Довіра, 2000. – С. 19–28.
2. Єщенко Т.А. Метафора в українській поезії 90-х рр. 20 ст.: Дис. ... канд. філол. наук. – Донецьк, 2001. – 337 с.
3. Смуцинська І.В. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження: Дис. ... докт. філол. наук. – К., 2003. – 478 с.